

Marta Ljubková

Cena literární kritiky

V polovině loňského roku vznikla nová cena – Cena literární kritiky –, u jejíhož zrodu stály časopisy *A2*, *Host*, *Prostor*, *Tvar* a *Souvislosti*. Do pětičlenné poroty v kategorii próza jsem byla vyslána jako zástupkyně *Souvislosti*, přestože – jak mě Petr Šrámek jemně upozornil – jsem jim za poslední dva roky žádnou recenzi nenapsala. Myslím, že to byl strategický tah, jak mě k české próze znovu citově připoutat. Skutečně není elegantnější cesty, jak někoho donutit hledat a nacházet dobrou literaturu: prostě ho přimějete přečíst si (skoro) všechno. Musím říct, že to funguje.

Cena literární kritiky, která byla sama od prvních kroků vystavena opravdu mimořádné kritice z nejrůznějších stran, má oproti etablované ceně Magnesia Litera dvě zásadní výhody. Především porota pracuje průběžně: je stále v kontaktu, často se schází a průběžně doplňuje seznam nových próz. Kritická práce je tak rozložena v čase, což člověku umožňuje lepší soustředění a setrvalý ponor do věci. Rovněž je to ale příležitost o knihách pořád diskutovat. Naše hovory tedy byly soukromé, ale – a to je zmíněná druhá výhoda – též veřejné. Nejrůznější debatní formáty v Praze i mimo ni, v přímé konfrontaci s publikem i v podobě podcastu, umožňují dobře postihnout prozaickou žeň daného období, pregnantněji argumentovat a přece jen zasáhnout širší publikum.

Od června 2024 jsme byli v pravidelném kontaktu, a ještě v září před první debatou a ani v listopadu před druhou debatou nebylo rozhodnuté, která z próz bude figurovat na seznamu nominací – z nichž pak vítěze anonymně vybere mnohem širší kolegium. Pod vánoční stromek jsme si nadělili seznam sedmi titulů, které jsme se zavázali přečíst znovu, abychom z nich vybrali nominovanou trojici – k tomu došlo v průběhu ledna. V tuto chvíli je tak před námi poslední veřejná debata a poté vyhlášení výsledků. Ale porota už mezitím čte tituly z roku 2025, na seznamu jich máme devět. Já se teď zaměřím na jmenovanou trojici a zároveň na skupinu děl, o jejichž nominování či nenominování probíhala živá debata do poslední chvíle.

Nejsem milovnicí „závodů“ v uměleckých disciplínách a vůbec mi je posuzování toho, co je nejlepší, vlastně nepříjemné. Kdysi jsem byla tři roky po sobě členkou prozaické poroty Magnesia Litery a svým způsobem jsem měla štěstí – pokaždé v naší kategorii uspěly tituly, které jsem považovala za skvělé, byť jsem si výsledkem

nemohla být do poslední chvíle jistá, neboť v závěrečném kole porota hlasovala anonymně. Náročná soutěž probíhala ve velkém spěchu a v podstatě vylučovala ty z porotců, kteří českou prózu nečetli soustavně – stihnout se to totiž nedalo (v té době jsem recenzovala pravidelně, takže jsem oproti některým členům byla ve značné výhodě). Zároveň neexistoval mechanismus, jak porotce přimět k průběžnému sledování prozaické produkce, protože se jednalo o příliš velký systém příliš mnoha porot a porotců s příliš malým organizačním aparátem. Letošní půlroční (bez přehánění) každodenní pobývání se současnou českou prózou snad dává našemu názoru jistou legitimitu. I když vlastním „soutěžením“ si pořád nejsem docela jistá. V každém případě jsem se ale k domácí prozaické tvorbě s radostí vrátila, a navzdory tomu, že jsem přečetla řadu opravdu špatných knih, zažila jsem i chvíle velkého čtenářského uspokojení. A z toho plynoucího recenzentského zájmu.

O knize Emmy Kausc *Narušení děje* (Host) jsem napsala recenzi do časopisu *Host* a rozsáhle o ní mluvila s Ondřejem Nezbedou a Kryštofem Ederem v podcastu *Kverulanti* a samozřejmě ve dvou veřejných debatách Ceny literární kritiky. Na románu jsem ocenila metatextové hledání příběhu, víru ve vyprávění, ale zároveň i ambiciózní snahu o text přesahující domácí literaturu. V tomto kontextu ještě dodám obecnější postřeh o významu nové ceny: ve veřejném prostoru se nad románem, na nějž jsme jako porota upozornili, rozpoutala poměrně velká debata. Jde tedy o titul nejednoznačný, na němž se myslím lámou čtenářské preference, zkušenosti a očekávání. Což pro kohokoliv z poroty znamená být ve střehu pro případné vysvětlování našich rozhodnutí; pro mě osobně to znamená nutnost opakovaného čtení a neustálého ověřování „životaschopnosti“ knihy. Domnívám se, že *Narušení děje* není dokonalá kniha, ale její kvality jsou nadějně a taky provokativní, proto má smysl o ní nadále mluvit a podrobovat ji společné diskusi. Sebezahleděnost, kterou jí někteří kritici vytýkají, je v porovnání s běžnou českou prózou zcela vedlejší „vada na kráse“. A o tom, že hodnocení poroty je vždy už z principu relativní, nikoliv absolutní, snad ani nemá smysl se bavit.

Lover/Fighter (Dokořán) Kristiny Hamplové jsem recenzovala v posledních loňských *Souvislostech*, takže i o ní zde stačí jen stručně. Tenhle debut je v nejlepším slova smyslu šílený: v Hamplové dystopickém světě je možné skoro cokoliv. Tudíž jako román leckdy vůbec nedoradí pohromadě, a je spíš příslibem, nadějí do budoucna, otevřenými dveřmi k dalším možnostem. Je to próza, z jejíž četby jde trochu hlava kolem, a to bylo mezi mnoha letošními tituly hodně osvěžující: nepředvídatelnost tu

neznamená nutně libovůli, ale taky to vylučuje předem danou nudu a stereotyp. Debut sedmadvacetileté autorky je navíc svým způsobem generační knihou: najdeme zde motivy lesbické lásky, osamělosti, bezradnosti, ale taky drog, násilí a vysychající planety. Hamplová nám však nepředkládá žádnou „autofikci“, mnohem spíš jde o bláznivou novelu s velkou dávkou hyperbolizace a bohužel některými nedotaženými linkami. Opakované čtení samozřejmě odhaluje řadu nedostatků, ale zároveň umožňuje pronikání do různých rovin motivického propojení: o knize má smysl mluvit, protože na rozdíl od mnohých jiných titulů znamená velkou autorskou nadějí.

Posledním titulem nominované trojice jsou *Letnice* (Paseka) Miroslava Hlauča, které považuju z užšího výběru za čtenářsky nejpřístupnější, vlastně mainstreamový kus. Literární cesta časem se v letošní „žatvě“ objevila opakovaně a mnoho titulů spojovala témata buď dystopické budoucnosti (kromě Hamplové například Jonáš Zbořil ve *Flóře*), anebo jakési bájně minulosti (vedle Hlauča například Bianka Bellová v *Neviditelném muži*). *Letnice* autor situoval na počátek dvacátého století, do jakéhosi „lomu“ věků, do místa zakonzervovaného starého světa, jehož magie a kouzlo sahá až kamsi k antické moudrosti. Román místy připomínal texty Guzel Jachiny, která ovšem ukazuje „lidovou moudrost“ v krutém světě totalitního režimu. Hlaučovo vyprávění také můžeme číst jako varování před novými pořádky, ke svým postavám je na rozdíl od tatarské prozaičky v zásadě laskavý. Jeho zvláštní časoprostor (protože o obě jde zcela zásadně) je vystaven nástupu nového světa se zvláštní fatalitou – jako by se kontaminace starého dobrého světa moderností nedala nijak zastavit. Což považuju v důsledku za zdařilou paralelu s čímkoliv „moderním“, na co nadáváme a před čím zavíráme oči v dnešním světě; zastavit se to totiž pochopitelně nedá. Tato premisa sama o sobě na konstrukci románu nestačí, avšak Hlaučovi se podařilo zmíněnou magii nést na vlně jemného humoru, díky němuž košatý příběh sympaticky plyne. Tak jako tak by ale radikální redakční zásahy románu rozhodně pomohly.

Absence razantní editorské ruky myslím negativně poznamenala „hororový příběh z magické Šumavy“ Petry Klabouchové *Ignis fatuus* (Host), jednu z knih do nominací zvažovaných. Příběh je zasazen do nepřístupného pohraničí sedmdesátých let, kam přijíždějí vědci zkoumat paranormální jevy de facto na politickou objednávku (takže režimní hrozba je tu nebezpečnější než strašidla). Děj připomíná způsob konstrukce současného seriálového vyprávění – nekompatibilní skupina několika odborníků, jejichž důkladnou „diagnózu“ román také obsahuje, společně řeší

záhadu, která nemá řešení, dále je zde několik prolínajících se časových rovin a dobové kulisy jsou dokonale vykreslené. Čtenáři se propadají nejen do časových rovin, ale také z reality do „duchařiny“. Hororově tu působí nenadálé šílenství, vyvržené vnitřnosti, vraždy atd., to celé ve světě vědeckého materialismu, který se (marně) snaží popřít věci mezi nebem a zemí. Autorce při závěrečném rozhodování o postupu do nominací neuškodilo žánrové zařazení, ale chaos motivů a motivací, které román v poslední zhruba třetině naprosto schvátí a zničí. Obžernost zápletky zcela přehluší nadějný začátek, tlak na efekt anuluje někdejší silný dojem a já jsem při čtení opravdu intenzivně litovala, že text nepročistila pečlivá redakce. Fabulační energie byla na škodu jak vyznění, tak i docela obyčejnému „tahu“ prózy.

Nejednoznačného přijetí ze strany poroty se dostalo próze Jonáše Zbořila *Flora* (Paseka). Osobně se domnívám, že jméno známého básníka vyvolalo veliké očekávání, jež se však u mnoha kritiků nenaplnilo. V intenzitě čtenářského maratonu se mi podařilo přistoupit zrovna k této próze zcela bezpředsudečně – a vyplatilo se mi to, s textem jsem se šťastně potkala (až při dodatečném pročitání recenzí jsem pochopila, že se od Zbořila očekával „velký společenský román“). Dystopický fragmentární příběh zcela prostý psychologie se zabývá například rodičovstvím a hledáním domova, a tedy i nedobrovolným vyhnáním či lépe hledáním svého místa ve složité době a ve složité společnosti. Mladí manželé odcházejí kamsi na venkov z nebezpečného města, obklopeni jsou tam ještě nebezpečnější pustinou, a tak začínají vychovávat „cosí“, co pojmu za své dítě. Samozřejmě se nabízí srovnání s Otesánkem, ale ono je těch paralel se světem pohádek mnohem víc. Ať už explicitních, neboť to „cosí“ dostane jméno Flora podle známého medvěda Daisy Mrázkové, nebo implicitních, neboť právě absentuje psychologie a nad motivacemi převládá nelogičnost příchodů a odchodů, náhlé změny postojů či přímo zjevování se a mizení postav atd. To jsou nedostatky pro velký společenský román klíčové – ale nepíše Zbořil spíše jakousi obrazovou knihu? Příběh stojí na leckdy velmi krátkých, zato silně obrazově koncipovaných výjevech a koneckonců nemá daleko k leporelu, u něžž psychologii a soudržnost bez obtíží oželím. Upřímně řečeno, ze všech knih, které jsem z letošní úrody přečetla, byl Zbořilův jazyk nejpůsobivější: jeho úspornost byla projevem pečlivého výběru, promyšlenosti, a z toho plynoucí působivosti, čisté literární krásy.

Když jsem posléze vzala do ruky prózu Stanislava Biler *Nejkrásnější město na zemi* (Academia), na Zbořila jsem si znovu vzpomněla. I Biler píše román

s dystopickými rysy a i zde absentuje psychologie. Jenže v jeho případě jde o čistou ilustraci teze, že kapitalismus, klientelismus a automobilismus nás zničí. V mnoha ohledech se domnívám, že oba autoři mají podobná východiska, nastupují hodně podobnou cestu, ale každý dochází jinam.

Mimo aktuální tematické i formální románové tendence a mimo autofikční, společenské a historizující literární pokusy stojí divadelní režisér (a dnes převážně prozaik) Jan Antonín Pitínský. Jeho série půvabných miniatur *Domácí potřeby* (Větrné mlýny) je v nejlepším slova smyslu arabeskou z malého města; Pitínský jako by přiváděl na scénu bizarní figurky – či lidi zcela běžné, které nám však ukazuje v jakoby deformovaném zrcadle. Povídky se vyznačují podivným maloměstským bezčasím, které však umí být zvláště tíživé, lepkavé. Řada působivých metafor se ztrácí ve verbálních piruetách, takže kniha nutně potřebuje pomalé čtení – asi jako když se pustíte do talíře jednohubek a sníte je na posezení, jenže vám chuť jednotlivých pomazánek splyne. Jak s takovými texty naložit v rámci literární ceny? Ve srovnání s romány vlastně nemají šanci obstát, člověk se ptá „o čem to je?“, případně „k čemu to je?“, a potěcha z mnoha chutí se nezdá být jako velká hodnota, byť řada českých próz nepřináší bohužel ani tu.

V debatách poroty se často ocitla i novela Doroty Ambrožové *Poslední léto* (Listen). Jedná se také o debut a byl velmi vřele přijat (přičemž někteří recenzenti již dopředu anticipovali, že kniha bude přehlédnuta a bude to škoda). Ambrožová reprezentuje typ mladistvého psaní; svou hrdinku Hanu sleduje od rané puberty až do dospělosti – a zrcadlem tohoto období je její vztah k charismatickému, výrazně staršímu sousedovi. Oscilace mezi citovostí až sentimentem a drsností až cyničností pro mě představuje hlavní kvalitu prózy na jinak poměrně vytěžené téma. Starost kritiky, že kniha bude nedoceněna, byla myslím zbytečná.

Která z trojice nominovaných próz – ve všech případech se jedná o debuty – dostane vůbec první Cenu literární kritiky, se dozvíme v polovině března. Pak všechny zavalí lavina rozčilených polemik a nesouhlasných reakcí. Vzápětí bude vyhlášena Magnesia Litera a stane se totéž. A my se můžeme teď i potom přít o to, kam směřuje česká próza a co nám v ní chybí.

(2. února 2025)